

ОИЛАДА ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ ТАРБИЯСИ ВА ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИ

DOI: 10.53885/edinres.2021.22.36.019

Д. С. Давронова

Ўзбекистон давлат жахон тиллари университети, “Педагогика ва психология” кафедраси доценти, Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy)

Д. У. Худойберганова

Ўзбекистон давлат жахон тиллари университети 3 босқич талабаси

Аннотация. Мазкур мақолада бугунги глобаллашув ва тез суръатлар билан ўзгариб бораётган мураккаб ва шиддатли даврда мамлакатимиз ёшлари маънавиятини турли таҳдидлардан асраш, уларнинг халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятини англаб етиши, ушбу воқеликлар юзасидан ҳолис ва мустақил фикрга эга бўлиши, тўғри ва мақбул ҳулоса чиқара олиши салоҳиятини шакллантириши ҳамда ривожлантиришида оила — маҳалла — таълим муассасаси ҳамкорлигини самарали йўлга қўйиши масалалари илмий назарий жиҳатдан атрофлича ёритиб берилган.

Калит сўзлар: жамият, оила, ёшлар, глобаллашув даври, ижтимоий талаб, маънавият, тарбия, маҳалла, маънавий соғлом, маърифий етук, тизимли ёндашув

ДУХОВНОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ В СЕМЬЕ И ЭПОХА ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Д. С. Давронова

Узбекский государственный университет мировых языков, доцент кафедры педагогики и психологии.

Доктор Философии

Д. У. Худойберганова

Узбекский государственный университет мировых языков, студент 3 курса

Аннотация. Данная статья посвящена защите духовности молодежи страны от различных угроз, пониманию сути процессов, происходящих на международной арене, формированию объективного и независимого мнения об этих реалиях, выработке правильных и

приемлемых выводов в сегодняшних сложных и быстро меняющихся условиях. мира. и вопросы эффективного семейно-соседско-образовательного сотрудничества в развитии научно-теоретических.

Ключевые слова: общество, семья, молодежь, эпоха глобализации, социальная потребность, духовность, воспитание, соседство, духовно здоровое, просвещенная зрелость, системный подход.

SPIRITUAL EDUCATION OF YOUTH IN THE FAMILY AND THE ERA OF GLOBALIZATION

D. S. Davronova

*Uzbek State University of World Languages, Associate Professor of the
Department of Pedagogy and Psychology. Ph.D*

D. U. Khudoyberganova

Uzbek State University of World Languages, 3rd year student

Abstract. *This article is devoted to protecting the spirituality of the country's youth from various threats, understanding the essence of the processes taking place in the international arena, forming an objective and independent opinion about these realities, developing correct and acceptable conclusions in today's complex and rapidly changing conditions. the world. and issues of effective family-neighborhood-educational cooperation in the development of scientific and theoretical.*

Key words: *society, family, youth, the era of globalization, social need, spirituality, upbringing, neighborhood, spiritually healthy, enlightened maturity, systems approach.*

Мамлакатимизда оила институти фаолиятини ривожлантириш, маънавий қадриятлар тарғиботи ва аҳамиятини ошириш, меъёрий-ҳуқуқий таъминотни такомиллаштириш ва моддий-техник шароитларни яхшилашга қаратилган ислохотлар фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг оилалардаги иштироки ва ўрнини мустақамлаш, таълим-тарбия жараёнлари олдига қўйилган маънавий баркамол шахсни тарбиялаш мақсадини амалга ошириш имкониятини кенгайтирди. Шунингдек, оилада глобаллашув шароитида ёшларнинг маънавий камолотини ўзаро ҳамкорлик асосида тарбиялаш тизими самарадорлигини ошириш зарурати юзага келмоқда. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожланган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуктаи назарга

эга ёшларни тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш” каби устувор вазифалар белгиланиб, бу борада оиладан ёшларни меҳнатга, маънавий, ғоявий, маданий бойликларга муносабатини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. [1;]

Дарҳақиқат, Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларда ёшларни юксак маънавиятли, мустақил ва эркин фикрлайдиган, замонавий илм-фан ютуқларини пухта ўзлаштирган, ҳар томонлама соғлом ва баркамол авлодни вояга етказиш бош мақсад қилиб белгиланган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни кўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Фармони , Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Оила манфаатларини таъминлаш борасида 1998 йилги амалга ошириладиган тадбирлар давлат дастури тўғрисида”ги Қарорида [2;3;4;], жаҳон миқёсида глобаллашув ва ахборот технологиялари тобора кучайиб бораётган бугунги таҳликали замонда, ўсиб келаётган ёш авлодни сиёсий-ҳуқуқий маданияти даражасининг ўсиб бориши, дунёда юз бераётган туб ўзгаришларни холисона ва танқидий баҳолашда, ривожланишнинг барча босқичларида узлуксиз ва мукамал ўрганишни ташкил этишда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Оилада вояга етмаган болалар ижтимоий онгини тарбиялаш тизимини ривожлантириш мазкур қарорларнинг амалиётдаги ижросини таъминлашга бевосита хизмат қилади.

Ҳақиқатдан ҳам, Ўзбекистонда ёшлар ўзига хос ижтимоий қатлам саналиб, Президент Ислон Каримовнинг “Ёшлар бугунги ва эртанги ҳаётимизнинг ҳал қилувчи кучидир” асарида: Эртага ёшларнинг ким бўлиши ва қандай янги марраларни эгаллашига оид ғоялари билан бир қаторда келажак авлод ҳақида қайғуриш, соғлом баркамол наслни тарбиялаш миллий хусусиятимиз эканлигига алоҳида эътибор қаратилган. [5;]

Адабиётлар таҳлили асосида айтишимиз мумкинки, глобаллашув – жаҳон цивилизацияси бугунги тараққиётининг ўта муҳим тенденцияларидан биридир Бу - тизимли характерга эга бўлган объектив жараёндир, яъни, у жамият ҳаётининг барча соҳаларига ўз таъсирини ўтказиши мумкин. Глобаллашув натижасида дунё ҳамжамиятининг барча субъектлари бир бири билан янада кўпроқ боғланиб боради. Бу жараёнда айрим мамлакатларда келиб чиқадиган муаммолар бошқа

давлатларга, албатта, ўз таъсирини ўтказди. Шу билан бир қаторда, дунёда иқтисодий ҳаётини ягона ёндашув асосида, ўзаро боғланган ҳолда ривожлантирувчи субъектлар сони кўпайиб боради.

Ёшлар тарбисига таъсир кўрсата оладиган глобаллашувни ҳаракатга келтирувчи асосий кучлардан бири интернет ва алоқа технологияларининг такомиллашуви ҳисобланиб, оиладан тўғри ташкил этилган тарбия, глобаллашув жараёни ижобий имкониятларини яъниким, замонавий коммуникация ва ахборот технологияларидан, илм-фан ютуқларидан, турли кадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунлашуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янги сифат касб этишига хизмат қилади.

Ўз ўрнида биз глобаллашувнинг ижобий ва салбий томонларини кўриб чиқишни лозим топдик. Глобаллашувнинг ижобий томонлари: ижтимоий ҳаёт ривожланиши суръатларини тезлаштиради; иқтисодий ҳамкорлик имкониятларини кенгайтиради; ижтимоий ҳаёт имкониятларини оширади; сиёсий ҳамкорлик; ахборот коммуникация тизими ривожланади; ОАВ таъсири ошади; турли халқлар ҳаёт тарзи, маданияти ўзаро алоқаларини бойитади; муаммоларни биргаликда ечишнинг имкониятлари пайдо бўлади.

Глобаллашувнинг салбий оқибатлари: глобал ҳаётдаги ўзгаришлар ва ютуқлардан ёвуз мақсадларда фойдаланишга бўлган уриниш ҳолатлари; маънавий таҳдидларнинг кучайиши; ахборот хуружлари; оммавий маданият ва унинг кўринишлари; миллий маданий мерос ва кадриятларни ҳисобга олмаслик, демократия моделларининг хилма-хиллигини инкор этишга уринишлар; мафкуравий курашнинг кучайиши.

Фикримизча, юқорида кўрсатилган глобаллашувнинг салбий оқибатлари юзага келмаслиги учун оилавий тарбия жараёнини ижтимоий тарбия билан узвий амалга ошириш, ота оналарга педагогик билим бериш, оилавий тарбия бўйича тажриба алмашиш, ота оналарни тарбиявий ишларга қизгин жалб қилиш учун уларни мактабга, маҳалла фуқаролар йиғинларига жалб қилиш мақсадга мувофиқдир. [8;]

Айтиш ўринлики, жамиятнинг мафкуравий хавфсизлиги деганда биринчи навбатда ёшлар, жамият, давлатни ахборот маконидаги турли таҳдидлар хавф-хатар омиллари бегона манфаатларнинг талабларидан ҳар томонлама ҳимояланганлигини билдирувчи ҳолат тушунилади. Ҳимоя омиллари сифатида биз ёшларимда мафкуравий иммунитетни бойитиш билан бир қаторда:

- демократик тамойилларга амал қилиш;
- миллий ғояга ишноч ва эътиқод;
- тарихий хотиранинг мустаҳкам бўлиши;
- она тилини билиш;

–миллий қадриятларни ҳурмат қилиш;
–умуминсоний ғояларга содиқлик;
–миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш;

–ўзига хосликни сақлаш ва дунё билан ҳамкорлик масалаларини ёшлар онгига сингдириш муҳим педагогик аҳамият касб этади.

Айтиш жоизки, оилавий тарбия деганда ота – оналарнинг ўз ҳаётлари, турмуш тарзлари асосида бола шахсида дунёқараш асослари, сиёсий, ахлоқий, эстетик ва бошқа ижтимоий омилларни шакллантириш мақсадида мунтазам, изчил, ғоявий ва маънавий таъсир кўрсатиш жараёни тушунилади. Бироқ бугунги акелерация, глобаллашув жараёни ижтимоий муҳитнинг таъсири, жамият тараққиёти муносабати билан оила, унинг барча ҳаётий босқичлари жиддий ўзгаришларга учраётганини унутмаслигимиз керак.

Юқоридаги фикрларимиз мантикий давоми ва тажриба ва кузатувларимиз давомида шу нарсага амин бўлдикки, бугун миллий тарбия жараёнини оиладан бошлаб кучайтириш лозим. Бунинг учун бизда кўплар ҳавас қиладиган кучли бир пойдевор – улкан маънавий меросимиз бор. Уларни қунт билан изчил ўрганиб бориш улкан самаралар гаровидир. Тарихийлик тамойилига таяниб айтишимиз мумкинки, барча даврларда улуғ мутафаккирларимиз таълим тарбиявий миллий мероси билан тўғри йўлни кўрсатиб берганлар. Масалан, IX-X асрларда Имом Бухорий, Мотуридий, Форобий, XI асрда Абдуҳолик Гиждувоний, Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Кубро, XIII асрда Азизиддин Насафий, XIV асрда Амир Темур, Бурҳониддин Рабғузий, XV асрда Улуғбек, Алишер Навоий, Ҳожа Аҳрор Валий, XVI асрда Мирзо Бобур, Маҳдуми Аъзам Даҳбедий, XVII-XVIII асрларда Бобораҳим Машраб, Хўжаназар Ҳувайдо, XIX асрда Огаҳий, Дукчи Эшон, XX аср бошларида жаҳид маърифатчилари халқ маънавиятини соғлом сақлаб қолганлар. Улар халқимизни миллий ғурур асосида тарбия қилиб, онги ва қалбини сохта ғоя, қарашлардан ҳимоя қилишган. Демак, биз аждодларимизнинг фақат номини санаш билан чекланмасдан, уларнинг меросини оиладаноқ ёшлар онгига сингдиришда ҳам ўз имкониятларимиздан тўлиқ фойдаланишимиз лозим. [6;]

Оилада фарзанд тарбиясида халқимизнинг энг илғор, ҳаётда ўзини оқлаган анъаналарини ёшлар онгига сингдириш муҳим педагогик аҳамият касб этади. Бир сўз билан айтганда анъана ижтимоий ва маданий меросдир. Авлоддан–авлодга, оталардан болаларга ўтиб келаётган урф –одатлар, ахлоқ мезонлари, оилавий маросимларнинг тарбиявий таъсири она алласи билан фарзанд қалбига сингдирилган.

Айтиш ўринлики, мазкур занжирнинг биронтасида узилиш ёки тарбиявий ишларда сусткашликка йўл қўйилса жамиятда ижтимоий

химояга мухтож болаларнинг пайдо бўлиши учун мухит вужудга келади. Бундай ҳолатнинг олдини олишда юқоридаги ҳамкорлик занжири субъектларидан баркамол шахсни тарбиялашнинг қуйидаги тамойилларига амал қилиш тақозо этилади:

- зарарли мафкураларга баҳо беришда ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш зарурлиги;
- инсонпарварлик ва демократик кадриятларнинг бир бутунлиги;
- ғоявий онг ва тафаккур, сиёсий саводхонлик асосидаги дунёқарашни шакллантириш узлуксиз жараён эканлиги;
- оилаларда миллий-маънавий кадриятларни ўрганишга бўлган эҳтиёжни ҳисобга олиш;
- ҳуқуқий соҳадаги ўзгаришларни, назарий билим ва тушунчаларни амалда қўллай олишга доир семинарлар ташкил қилиш.

Вояга етмаган болаларнинг катта ҳаётга қадам қўйиш билан боғлиқ асосий ижтимоий муаммолари, таълим олиш, оила қуриш, меҳнат фаолиятини бошлаш, касбий маҳорат ва илгарилаш, қатъий ижтимоий-сиёсий нуқтаи-назарга эга бўлишга интилишдан иборат. Юқорида қайд этилган тарбияси оғир вояга етмаган болаларнинг ижтимоийлашув ва мослашуви мазкур жамиятга, ижтимоий жамоага, гуруҳга тегишли бўлган умуминсоний ва миллий кадриятларни, қоидаларни, тартибларни, одоб-ахлоқ намуналарини индивид томонидан эгаллаши ва ўрганиши, шахснинг шаклланиш жараёнини ўзида намоён этади. Ушбу муаммолар ўз ичига зарурий равишда вояга етмаган болаларнинг жамиятга қўшилиши, уларнинг ижтимоий ва иқтисодий муносабатларга мослашуви ҳамда ижтимоий тараққиёт бунёдкорларига айланиши каби масалаларни қамраб олади. Вояга етмаган болаларнинг ижтимоийлашуви бир томондан ижтимоий муносабатларга таъсир кўрсатади, иккинчи томондан эса, вояга етмаган болалар ана шу муносабатларга кириб борар экан, уларнинг таъсири остида ўзгара боради. Ана шу икки томон оилада фарзанд камолотида ҳаётининг барча даврларида муҳим ўрин эгаллайди.

Бир қатор адабиётлар таҳлили асосида айтишимиз мумкинки, оила, унинг жамиятдаги ўрни, оила ичидаги серқирра муносабатлар тизими, оилада тарбия масалалари турли аспектларда ўрганилган. Қардош тожик педагоги Эбраҳими Тагизадех Хосро Морадали [8;] оиланинг ижтимоий тарбия маскани эканлигини айтиб, ҳар қандай оиланинг асосий мақсадини юксак ривожланган, дунёвий ва диний билимларга эга бўлган руҳан соғлом ва жисмонан бақувват бола тарбиясига қаратиш зарурлигини айтади. Ота-оналар фарзанд тарбияси масаласи буюк иш эканлигини ҳис этиб, жавобгарликни ўз зиммаларига олишлари лозим дея уқтиради.

Психолог олим Ғ.Шоумаров [7;] оилани инсон маънавиятини шакллантирувчи маскан сифатида эътироф этиб, ўзбек оиласига хос ижтимоий психологик хусусиятларни кўрсатиб ўтади. Унинг том маъноси шундаки, давлат ва жамият тўлиқ оилаларнинг имкон даражасида кўп бўлишидан, унда авлодлараро ворислик, шажараларнинг бардавомлиги, ёшларнинг оила ва никоҳни қадрият сифатида эътироф этишидан юрт тинчлиги, Ватан тараққиёти ва халқ фаровонлиги таъминланишига ишончини билдиради.

Хулоса қилиб айтганда, ёшларимизнинг қалби ва онги, соғлом тафаккури учун курашмоқлик бугунги ижтимоий ҳаётимизнинг асосига айланмоқда. Бу борада жамиятимизда кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Муҳими миллий қадрият ва анъналаримиз асосида ёшларни тарбиялаш тизимини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шунинг билан бир қаторда ёшлар тарбиясида жамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз масъулиятини оширишга зарурият ҳам бор. Чунки, ёшларнинг қалби, онги, тафаккури соғлом ғоялар асосида шаклланиши учун ҳар бир шахс масъулдир. Ёшларнинг бўш вақтларини қандай ўтказаятганлиги ҳар бир ота-она, маҳалла аҳли, ўқитувчи-педагогнинг эътиборида бўлиши зарурлигини барчамиз яхши тушунамиз. Бунинг учун, айниқса маҳалла (қишлоқ) фуқароларининг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия бўйича маслаҳатчилари имкониятларидан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Аксарият ёшларнинг тарбияси оиладан, қолаверса, у туғилиб ўсган маҳалладан бошланади. Шундай экан, мазкур масалаларга ниҳоятда жиддий ва эътибор билан ёндашишни бугунги адолатли сиёсат барчадан талаб қилаётганлиги табиий.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси // 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сонли Фармони

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 5325-сон Фармони [www// lex. Uz](http://www.lex.uz)

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Оила манфаатларини таъминлаш борасида 1998 йилги амалга ошириладиган тадбирлар давлат дастури тўғрисида”ги Қарори//.1998 йил 27 январ 45-сон

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси

тўғрисида”ги Қонуни. ЎзР Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2010 й, № 39

Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. – Т.: Ўзбекистон, 2015. – 14 б

Маъмуров Б.Б. Оилада соғлом бола тарбияси. Т.: “Турон Замин зиё” 2014 й -226 б

Шоумаров Ғ, Қодиров У, Хожибоев И. Оилага психологик ёрдам кўрсатиш асослари. Т.: 2014. 55 б

Эбрайими Тагизадех Хосро Морадали. Психолого–педагогические основы формирования социально-ответственного поведения личности подростков (на материале школ исламской республики Иран) автор дисс к.п.н. Душанбе-2014 -5 стр

Отамуродов С. “Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик”(сиёсий-фалсафий таҳлил). Т.: “O’zbekiston” 2013 – 3 б